

DE VAL VAN DE MUUR EN DE POOLS-DUITSE VERZOENING

HERINNERINGEN VAN DE POOLSE MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN (1989-1993), PROF. KRZYSZTOF SKUBISZEWSKI

September 1989: twee maanden vóór de Val van de Muur

Twintig jaar geleden, op 12 september 1989, kreeg Polen de eerste regering onder leiding van een niet-communistische premier, de regering Mazowiecki. Hiermee werd het einde van het communisme in Polen ingeluid. Dat acht weken later de Berlijnse muur zou vallen en vervolgens het Oostblok zou instorten inclusief de Sovjet Unie was toen nog totaal ondenkbaar. In september 1989 stond Polen alleen.

Een van de uitdagingen was om een einde te maken aan de afhankelijkheid van de Sovjet-Unie en een eigen buitenlands beleid te gaan voeren. “Onder de communisten voerde Polen geen buitenlands beleid, maar de administratie van buitenlandse aangelegenheden” – stelt Krzysztof Skubiszewski, tussen 1989 en 1993 de minister van Buitenlandse Zaken, zowel in de regering Mazowiecki als in de drie daaropvolgende regeringen.

“In het begin was ik bang dat ze ons zouden komen halen en dat het Poolse experiment tot een einde zou komen” – vertelt Skubiszewski. De regering liep op eieren. “Belangrijk was dat de toenmalige president van Polen, Generaal *Jaruzelski*, de regering-Mazowiecki beschermde tegen de aanhangers van Moskou binnen het Poolse leger en de veiligheidsorganen”.

Een verkiezingsposter van Solidarność uit 1989

“We moesten voorzichtig handelen in de relaties met Moskou. Het was onmogelijk onmiddellijk uit het Warschau Pact te stappen. Anders zou het eindigen als in Hongarije in 1956”. Skubiszewski noemt het de grote verdienste van *Michail Gorbatsjov* dat het Warschau pact in 1989 in Polen niet militair intervenieerde, ondanks aandringen van Honecker en Ceaucescu.

Bruggen bouwen naar het Westen

Al op 19 september 1989 ondertekende Skubiszewski een verdrag over handel en samenwerking met de EEG (het was uitonderhandeld door zijn communistische voorganger). Brussel maakte een gebaar: de ceremonie vond plaats in Warschau met *Frans Andriessen*, vice-voorzitter van de Europese Commissie en *Roland Dumas*, de Franse minister van Buitenlandse Zaken namens het EG-voorzitterschap.

Een van de hoofddoelstellingen van de kersverse minister was het bouwen van bruggen naar het Westen en het creëren van perspectief voor de toetreding tot de EG. Maar het NAVO-lidmaatschap kon niet aan de orde gesteld worden zolang de Sovjet-Unie en het Warschau-pact nog bestonden. Skubiszewski wilde eerst de Sovjet-Unie ervan overtuigen dat het Warschau-pact een dode organisatie was. Het Westen liep hier overigens niet warm voor omdat, dat het de ontwapeningsbesprekingen zou bemoeilijken. “Zolang Gorbatsjov aan de macht was, was de uitbreiding van de NAVO naar het oosten onbespreekbaar”, aldus Skubiszewski.

Verzoening met Duitsland

De topprioriteit van het nieuwe Polen was de normalisering van betrekkingen met West-Duitsland. Polen beseftte dat 'de weg naar het Westen via Duitsland loopt'. Dat bood de beste garantie voor de veiligheid van Polen in de periode na de Koude Oorlog. Mazowiecki en zijn minister waren grote voorstanders van de verzoening. "In Polen bestond veel weerstand en wantrouwen jegens Duitsland. De anti-West Duitse propaganda van de communisten had zijn sporen nagelaten. Er leefden nog veel mensen die zich de oorlog en de misdaden van de Duitsers nog herinnerden. En tevens was er de angst dat Duitsers bezittingen zouden claimen in West-Polen."

Zijn werk als minister van Buitenlandse Zaken begon Skubiszewski al één dag voor de installatie van de regering-Mazowiecki. Het begon met een telefoontje van *Hans-Dietrich Genscher*, de Vicekanselier en de Minister van Buitenlandse Zaken van de Bondsrepubliek. Het gesprek ging over een urgente kwestie: het verblijf in Polen van Oost Duitsers die niet terug naar de DDR wilden. Met dat eerste gesprek is de vriendschap tussen Skubiszewski en Genscher begonnen.

Het toeval van de geschiedenis wil dat bondskanselier Helmut Kohl juist op het moment dat de muur viel, in de nacht van 9 op 10 november, een politiek gevoelig bezoek aan Warschau bracht. De val van de muur betekende het einde van de naoorlogse deling van Europa. "Zonder de hereniging van Duitsland en het verkrijgen van onafhankelijkheid voor de ex-Sovjetbloklanden zou de eenwording van Europa niet mogelijk zijn", vertelt prof. Krzysztof Skubiszewski. "In dit proces heeft Polen een belangrijke bijdrage geleverd: het emancipatieproces is in Polen begonnen". Maar hij herinnert eraan dat de hereniging van Duitsland niet voor iedereen vanzelfsprekend was.

De Duitse hereniging

Kohl reageerde in november 1989 snel met een tienpuntenplan om de DRR en de Bondsrepubliek nog in 1990 te laten fuseren. Dat plan bracht een schok teweeg. De westerse bondgenoten waren bang voor een Alleingang van Duitsland. Thatcher wilde de *status quo* handhaven. In Nederland had premier Lubbers ook zijn twijfels. Hij vroeg zich af of Nederland de Duitse hereniging volmondig moest steunen en tegen welke prijs (zie bijv. 'In Europa' van Geert Mak, p. 986). Daarbij maakte hij zich zorgen over het definitieve karakter van de Oder-Neissegrens met Polen. Hij was bang voor een grenscorrectie naar het oosten door 'Heimatvertriebenen'.

Op zich steunde de Poolse regering de hereniging van Duitsland. "Voor mij was het zonneklaar dat de tweedeling van Duitsland kunstmatig was en de resultante van de Koude Oorlog", stelt Skubiszewski. Wel was Polen verbijsterd dat in het tienpuntenplan met geen woord over de Duits-Poolse grens werd gerept. Al in juli 1989 had Bronislaw Geremek, de leider van de Solidarnosc in het parlement, met kanselier Kohl gesproken over de grens tussen Polen en Duitsland. Kohl erkende toen het definitieve karakter van de grenslijn die in Potsdam in 1945 was getrokken, maar wilde dat niet publiek maken. "Kohl was zelfs bereid geweest om zijn uitspraak tegenover Geremek in het openbaar te ontkennen", vertelt Skubiszewski. De oud-minister heeft de beweegredenen van Kohl, om zich te verzetten tegen een snelle regeling van de grenskwestie, nooit goed begrepen.

Uiteindelijk moest Polen zelf gaan lobbyen. Tijdens de 'twee-plus-vier' onderhandelingen in Ottawa in februari 1990 (over de externe aspecten van de Duitse eenwording) ging Skubiszewski bij alle zes de ministers langs met de boodschap: "Polen steunt de Duitse hereniging maar wil geen enkele twijfel over de loop van de onderlinge grens laten bestaan. Er moet een eind komen aan de situatie dat de Sovjet-Unie onze westgrens garandeert". Zijn lobby was succesvol; Polen werd tot de gesprekken toegelaten.

De val van de muur en de ontbinding van de DDR hadden de Sovjet-Unie verzwakt. Het was in het Poolse belang om zich van de Sovjet-Unie los te rukken. Maar voor Kohl lag de zaak anders. De sleutel tot de hereniging van Duitsland lag in Moskou. In de winter van 1989/90 vreesde Skubiszewski dat een prijs zou worden gevraagd voor het verlies van de DDR en voor de goedkeuring van hereniging van Duitsland, namelijk de restauratie van de Sovjet-invloed in Midden- en Oost-Europa: "Het Westen toonde de hele tijd begrip voor de Sovjet-belangen. Moskou was bereid Tsjecho-Slowakije en Hongarije af te schrijven, maar voor Polen met haar strategische ligging tussen Duitsland en de Sovjet-Unie lag het anders, met name bij de Sovjet-leger". Gelukkig kon Skubiszewski

vaststellen dat president George Bush twee doelen nastreefde: hereniging van Duitsland en de emancipatie van de landen van het ex-Sovjetblok.

In januari 1990 lanceerde minister Skubiszewski het concept van een 'Duits-Poolse waardengemeenschap' om de banden tussen Polen en Duitsland aan te halen. Beide landen tekenden in juni 1991 een verdrag over goed nabuurschap en samenwerking. Stap voor stap werd Duitsland advocaat van de toetreding van Polen tot de EU. Dat diende ook een Duits belang. Kohl moest de buitenwereld ervan overtuigen dat een verenigd Duitsland geen bedreiging zou vormen en dat het land zich voor de eenwording van Europa zou inzetten.

De Pools-Duitse betrekkingen blijven cruciaal voor Polen. Ook tegenover de VS. "Als Polen goede betrekkingen met de VS wil onderhouden, dan moet het goede banden met Berlijn onderhouden. Duitsland is namelijk een strategische partner voor de VS in Europa", aldus Skubiszewski.

Skubiszewski met de huidige premier van Polen, Tusk

Prof. Krzysztof Skubiszewski (1926) is de architect van het buitenlands beleid van Polen na 1989. Hij woont en werkt (als voorzitter van het Iran-US Claims Tribunal) sinds 1993 in Den Haag.

Malgorzata Bos-Karczewska

Hoofdredacteur van Polonia.NL van de Poolse gemeenschap in Nederland

De Poolse versie van het interview is gepubliceerd op 11 september 2009 op www.polonia.NL en in de internet editie van 'Gazeta Wyborcza' zie www.wyborcza.pl.